

Juhász Hajnalka: A nemzeti kisebbségek jogainak védelme a nemzetközi kapcsolatokban

A nemzeti kisebbségek jogainak védelme kapcsán szükséges megvizsgálni mind az Európa Tanács, mind az Európai Unió szabályozását és megközelítését a témára vonatkozóan. A nemzeti kisebbségek jogainak védelme kapcsán vitathatatlanul az Európa Tanács érte el a legnagyobb érdemeket és eredményeket. Az Európa Tanács e téren kifejtett munkássága határozta meg és jelenleg is meghatározza azokat az alapvető irányokat és kiindulópontokat, amelyre a nemzeti kisebbségek jogainak a védelme épül nemzetközi szinten. Az Európai Unió kisebbségvédelme az Európa Tanács gondolkodásmódjából volt hivatott kiindulni, azonban az Európai Unió a kisebbségvédelmi politikájában tudatosan megrekedt, amelyet a jelen tanulmány az Európa Tanács legfontosabb dokumentumainak bemutatása mellett elemez.

1. Az ENSZ tevékenysége a nemzeti kisebbségek vonatkozásában

Az Európa Tanács munkásságának bemutatása előtt érdemes röviden bemutatni az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban ENSZ) tevékenységét a nemzeti kisebbségek vonatkozásában. Mindenképp

érdemes kiemelni a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát, amelyet az ENSZ Közgyűlése 1966-ban fogadott el, és amelynek 27. cikkelye elsőként világította meg a nemzeti kisebbségek jogai védelmének kollektív jelentőségét. A 27. cikk kimondja, hogy

„Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják.”¹

Ez a fajta kollektív megközelítés nyert teret az ENSZ 1992-es Nyilatkozatában is a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól. A dokumentum elnevezésében bár a nemzeti kisebbségek jogainak védelmét, mint egyéni jogokat közelíti meg a 3. cikkében kimondja a kisebbségek jogai kollektív védelmének a fontosságát:

„1. A kisebbséghez tartozó személyek jogaikat, beleértve az ezen Nyilatkozatban foglaltakat, egyénileg valamint csoportjuk más tagjaival közösen, bármilyen megkülönböztetés nélkül gyakorolhatják.”²

---

1 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. No. 14668 Elérhető: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)

2 Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egységokmánya Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól. A/RES/47/135 <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/203> illetve az eredeti dokumentum elérhető: <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135.htm> (Utolsó letöltés ideje: 2016. október 31.)

2. Az Európa Tanács nemzeti kisebbségi jogok védelmével kapcsolatos tevékenysége

A nemzeti kisebbségek jogainak védelmében a legnagyobb érdemet a már fentiekben említett Európa Tanács ért el. Az Európa Tanács munkásságát két irányban szükséges vizsgálni: nevezetesen az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének ajánlásait, valamint a nemzetközi kisebbségvédelem terén megalkotott két kiemelkedő dokumentumot az 1992. évi Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját és az 1995-ös Keretegyezményt a Nemzeti Kisebbségek Védelméről.

Először érdemes kitérni az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésére. A Parlamenti Közgyűlés az Európa Tanács tagállamainak parlamenti delegációiból álló döntéshozatali szerv, döntései ajánlás jelleggel bírnak a Miniszteri Bizottság felé. A Miniszteri Bizottság az Európa Tanács legfőbb döntéshozatali szerve, tagjai a tagállamok külügyminiszterei. A nemzeti kisebbségek jogait és védelmének kérdéskörét vizsgáló dokumentumok *határozat* vagy *ajánlás* formájában jelennek meg a parlamenti közgyűlés munkájában.

2.1. Az 1201. (1993) számú ajánlás

A Parlamenti Közgyűlés tevékenysége köréből az 1201. (1993) számú ajánlást mindenképp fontos megemlíteni, amely tartalmaz egy kulturális kiegészítő jegyzőkönyv-tervezetet, valamint elsőként tett kísérletet arra, hogy meghatározza 1. cikkében a nemzeti kisebbség fogalmát:

„(...) nemzeti kisebbség alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai:

- a) ennek az államnak a területén laknak és annak állampolgárai,
- b) régi, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal,
- c) sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek,

- d) kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak ezen állam egy körzetének lakossága körében,
- e) arra törekednek, hogy közösen megőrizték azt, amiből közös identitásuk fakad, nevezetesen kultúrájukat, hagyományait, vallásukat vagy nyelvüket.²³

2.2. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája

A regionális vagy kisebbségi nyelvek nemzetközi elismerése szempontjából a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának (továbbiakban Nyelvi Karta) van a legnagyobb jelentősége. A Nyelvi Karta 1. cikke egyedülálló módon határozza meg, mit értünk a regionális vagy kisebbségi nyelvek alatt:

„(...) a »regionális vagy kisebbségi nyelvek« kifejezés alatt azon nyelvek értendők i. amelyeket valamely állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és ii. amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől, azonban ez nem foglalja magába sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit;[...].²⁴

Ez a definíció kiemelten fontos, mert explicit módon megfogalmazásra kerül, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvek fogalmába a Nyelvi Karta értelmében nem tartozik bele a bevándorlók nyelve. A Nyelvi Karta alkalmazhatóságát azonban az a tény gyengíti – annak ellenére, hogy az Unióhoz való csatlakozás feltétele a koppenhágai kritériumok értelmében a kisebbségvédelmi dokumentumok ratifikációja

---

3 1201 (1993)-as Ajánlás, 1993. február 1-jén elfogadott szöveg, EREC1201. WP. 1403-1/2/93-17-E. Elérhető: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15235&lang=en> (Utolsó letöltés ideje: 2016. október 31.)

4 A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája. CETS no. 148 Elérhető: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_hu.pdf (Utolsó elérés: 2016. október 31.) In: Magyar Közlöny, no. 34, 1999.

–, hogy eddig⁵ mindösszesen 17 EU-tagállam ratifikálta. A dokumentum összefoglalja azokat a közös alapelveket, amelyek minden regionális vagy kisebbségi nyelvre érvényesek. A Nyelvi Karta sokkal inkább szándéknyilatkozatnak tekinthető, mint jogilag kötelező szerződésnek, mivel az államok szabadon dönthetnek arról, mely rendelkezéseket alkalmazzák a különböző regionális és kisebbségi nyelvek esetében. A Nyelvi Karta által alkalmazott „à la carte rendszer” szerint az aláíró állam legalább 35 rendelkezést szabadon választhat ki, melyet magára nézve kötelezőnek fogad el.

2.3. Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről

A Nyelvi Karta után az 1995-ös Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény (továbbiakban Keretegyezmény) következik, amelyet a jelent tanulmányban mindképp érdemes elemezni.

Az Európa Tanács ezen okmánya az európai kisebbségvédelem fejlődésének fő jogi keretévé vált, mivel ezen a területen ez az első jogilag kötelező egyezmény. A Keretegyezmény a kisebbségek jogaira vonatkozóan elsősorban általános elvi jellegű rendelkezéseket tartalmaz:

1. a hátrányos megkülönböztetés tilalmának,
2. az identitás védelmének, a politikai részvételnek a jogát,
3. illetve különböző nyelvi, oktatási és kulturális jogokat.

Az egyezmény a részes államoknak diszkrecionális jogkört biztosít a tekintetben, hogy az abban foglalt célokat saját törvényekkel és politikai gyakorlatuk során valósítsák meg. A Keretegyezmény hatékonysága ezért nagymértékben függ a végrehajtás nemzetközi ellenőrzésétől. Az asszimiláció (5. cikk) és a diszkrimináció tilalmán (6. cikk) túl a Keretegyezmény a kisebbségek nyelvhasználatát illetően pozitív kötelezettségeket is megfogalmaz a kommunikációs alapjogok gyakorlása (9. cikk), a közigazgatási eljárások (10. cikk), a névviselés (11. cikk) és

---

5 2016. október 31-i állapot.

az oktatás (12.-14. cikkek) terén. A fent említett cikkelyek közül mindenképp kiemelendő az 5. cikkely, amely a nemzetközi dokumentumok sorában egyedülálló módon emeli ki a nemzeti kisebbségek identitásának védelmét:

„1. A Felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy támogatják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára kultúrájuk megőrzését és fejlesztését, úgyszintén identitásuknak, nevezetesen vallásuk, nyelvük, hagyományaik és kulturális örökségük megőrzésének feltételeit.”⁶

Ezen 5. cikkely 2. pontja felhívja a tagállamok figyelmét arra is, hogy tartózkodjanak minden olyan politikától, amely a nemzeti kisebbségek esetében az akaratuk elleni asszimilációra irányul:

„2. Az integrációt szabályozó általános politikájuk keretében hozott intézkedéseik sérelme nélkül a Felek tartózkodnak minden olyan politikától vagy gyakorlattól, amely a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek akaratuk elleni asszimilációjára irányul és védelmezik ezen személyeket minden olyan akciótól, ami a beolvasztásukra irányul.”⁷

A fentiekben említett két nemzetközi dokumentum tagállamok általi teljesítését az Európa Tanács meghatározott felülvizsgálati testületei monitorozzák: a Keretegyezmény esetében a Tanácsadó Bizottság, a Nyelvi Karta esetében a Szakértői Bizottság jelentéseire építve az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlásokat fogad el. A Miniszteri Bizottságot a Keretegyezmény 24-26. cikkei értelmében egy Tanácsadó Bizottság segíti munkájában. A Tanácsadó Bizottság feladata, hogy vizsgálja a részes államok jelentéseit, véleményt alkosson a Keretegyezmény

---

6 Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről. ETS No. 157 Elérhető: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdac> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)

7 Uo.

végrehajtása érdekében tett állami intézkedésekről és ezt a véleményét továbbítsa a Miniszteri Bizottságnak.

3. Az Európai Unió nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos tevékenysége

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos tevékenységének elemzése után fontos rátérni az Európa Unió jelenlegi szabályozására a kisebbségek jogainak tiszteletben tartására és védelmére vonatkozóan. A következőkben annak a vizsgálata szükséges, hogy az elsődleges jogforrások közül az Európai Unióról Szóló Szerződés (továbbiakban EUSZ), az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés (továbbiakban EUMSZ), valamint az Alapjogi Karta mely cikkei tartalmaznak vagy utalnak a nemzeti kisebbségek jogaihoz kapcsolódóan a kulturális vagy nyelvi sokszínűség védelmére vagy annak tiszteletben tartására.

Az Európai Unió gondolkodásmódjában a kisebbségvédelem területén mindenképpen előrelépést jelent az Európai Unió alapító szerződéseinek rendszerét teljesen átalakító Lisszaboni szerződés hatálybalépése 2009. december 1-jén. A Lisszaboni Szerződés érdeként a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelme, mint érték bekerült az elsődleges uniós jogba, s ezáltal hivatkozási alappá vált. Ehhez párosul közvetett módon az a pozitív hatás, amely a kulturális területen, illetve a régiók jogállása terén megfogalmazott új rendelkezések eredményezhetnek. Az EU jogrendszerének egyik fő alapelve, hogy minden uniós aktusnak az alapító szerződések valamelyik cikkére kell épülnie. A nemzeti kisebbségek jogainak védelme azonban kívül esik az uniós jog hatályán. Ennek értelmében a jelenlegi uniós szabályozás nem ad kifejezett jogalkotási hatáskört az Unió intézményeinek a kisebbségvédelem területén. A probléma gyökere, hogy a kisebbségi jogok területének szabályozása nem szerepel az EUMSZ hatáskörökét

meghatározó 3. cikkében. Az EUSZ 2. cikke értelmében az uniós jog mindösszesen ennyit biztosít a kisebbségek vonatkozásában:

„Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.”⁸

A fentiek értelmében azonban az uniós szabályozás a kisebbségek jogainak védelme vonatkozásában nem ismeri el a kollektív jogokat, a szabályozás csak az egyéni jogok védelmét biztosítja.

Az Európai Parlament által elfogadott 2015. évi alapjogi jelentés⁹ azonban egyértelműen felhívja a figyelmet a kisebbségi jogok fontosságára, rámutatva e jogok kollektív jellegére is, így szóhasználatát túlmegy az EU intézményeiben – akár az Európai Parlamentben – megszokotokon. A jelentés a bevezetőjében a nemzetiségek tekintetében a következő alapvetéseket határozza meg:

1. a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak tiszteletben tartása az Unió egyik alapelve;
2. a kisebbségek hatékony védelmét meg kell erősíteni;
3. a populizmus és a szélsőségesesség terjedésével szemben elő kell mozdítani a kisebbségekkel való békés egymás mellett élést és azok tiszteletét;

---

⁸ Az Európai Unióról szóló szerződés. 12016ME/TXT HL C 202., 2016.6.7., 1–388. Elérhető: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.HUN&toc=OJ:C:2016:202:FULL (Utolsó elérés: 2016. október 31.)

⁹ Jelentés az alapvető jogok helyzetéről az Európai Unióban (2013–2014) PE 546.782v02-00 Elérhető: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0230+0+DOC+XML+V0//HU> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)

4. a kisebbségek hozzájárulnak Európa gazdagságához és sokszínűségéhez;
5. a migrációs válság bizalmatlanságot és növekvő gyűlöletet váltott ki az európai kisebbségi közösségekkel szemben.

Az alapjogi jelentésben a kisebbségek jogai külön fejezetet képeznek (96-104. pontok). Kiindulópontja szerint a kisebbségi és többségi kultúrák értékteremtő, több évszázados együttélése mellett fennmaradt a megkülönböztetés gyakorlata is, ami Európai Unió „minimumnormák” alkalmazásával és a toleranciára való oktatással ellensúlyozható. Ugyanígy felhívja a jelentés a tagállamokat, és azok regionális és helyi hatóságait a kisebbségi problémák rendezését célzó jó gyakorlatok megosztására és alkalmazására, valamint megjelenik benne a közigazgatási átszervezésekkel kapcsolatos elvárás is, amely nem lehet negatív hatással a kisebbségekre. A jelentés felkéri a tagállamokat, hogy az Európai Unió belüli nyelvi sokszínűség védelme érdekében biztosítsák a kisebbségi nyelvek használatához fűződő jogot, valamint, hogy mielőbb írják alá vagy ratifikálják az Európa Tanács fentiekben elemzésre került kisebbségvédelmi dokumentumait, amennyiben még nem tették volna meg, illetve felhívja a figyelmet az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet keretében kidolgozott elvek végrehajtására. Az Európai Unió kisebbségvédelmi szabályozása kapcsán fontos megemlíteni, hogy az EUSZ 6. cikk (1) bekezdése jogilag kötelező erejűvé tette az Alapjogi Kartáját, amelynek preambuluma értelmében:

„(...) az Unió hozzájárul [a] közös értékek megőrzéséhez és továbbfejlesztéséhez, miközben tiszteletben tartja az európai népek kultúrájának és hagyományainak sokféleségét, a tagállamok nemzeti identitását (...).”¹⁰

---

10 Az Európai Unió Alapjogi Kartája. 12016P/TXT HL C 202., 2016.6.7., 389—405. Elérhető: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0389.01.HUN&toc=OJ:C:2016:202:FULL (Utolsó elérés: 2016. október 31.)

Az Alapjogi Karta két kiemelten fontos rendelkezést is tartalmaz a megkülönböztetés tilalmáról a nemzeti kisebbségek vonatkozásában: a 21. cikk (1) bekezdés¹¹ az általános diszkriminációs tilalmakon túl tilt bármiféle megkülönböztetést nyelv, valamint a nemzeti kisebbséghez tartozás alapján. Ennek eredményeként a nemzeti kisebbséghez tartozás, valamint a nyelvi alapú diszkrimináció bekerül az Európai Unió elsődleges joganyagába. Az Alapjogi Karta 21. cikke tehát az EUSZ alapértékeket felsoroló cikke mellett a második olyan szerződési rendelkezés, amely a kisebbségekre utal, azaz ebben az esetben már pontosítva, hogy a nemzeti kisebbségekről van szó, elsőként nevesítve a nemzeti kisebbségeket és a nyelvi jogokat, ezáltal már az elsődleges jog részeként.

4. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet tevékenysége

A tanulmány zárásaként fontos hangsúlyozni még egy nemzetközi szereplőt a kisebbségi jogok védelmében, nevezetesen az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet (továbbiakban EBESZ). A napjainkban több mint húsz éves múlttal rendelkező nemzeti kisebbségi főbiztos intézményét 1992-es helsinki határozatában azzal a céllal hozta létre az EBESZ, hogy a nemzeti kisebbségi kérdésekből eredő feszültségekre a konfliktusok lehető legkorábbi megelőzésének eszköze legyen.¹² Kiemelendő, hogy az EBESZ nemzeti kisebbségi főbiztosának

---

11 Alapjogi Karta 21. cikk (1.) bekezdés „1) Tilos minden megkülönböztetés, így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonság, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés, fogyatékoság, kor vagy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés.”

12 Bozeni/bolzanói ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban. Elérhető: <http://kisebbssegkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/94.pdf> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)

intézményét hangsúlyosan nem az emberi dimenzió, hanem a biztonságpolitika és a konfliktus-megelőzés keretében hívták életre.

A nemzeti kisebbségi főbiztos személye és egyénisége mindig is meghatározó volt a poszt betöltésében, amely az ajánlások jellegében is visszatükröződik.¹³ Az első nemzeti kisebbségi főbiztos a korábbi holland külügyminiszter Max van der Stoel volt, akit a svéd diplomata Rolf Ekéus követett. 2007-ben a volt norvég külügyminiszter Knut Vollebæk került a nemzeti kisebbségi főbiztos posztjába, akit 2013-tól a finn *Astrid Thors* váltott fel. A főbiztosok közül eddig valamennyien éltek azzal a lehetőséggel, hogy ajánlásokat adjanak ki. Az első főbiztosi ajánlás a hágai ajánlás volt 1996-ban a kisebbségek oktatási jogairól. Ezt követték 1998-ban az oslói ajánlások a kisebbségek nyelvi jogairól, 1999-ben a lundi ajánlások a kisebbségek közéleti jogairól, 2003-ban a kisebbségi nyelvű médiákról szóló irányelvek, 2006-ban a multiethnikus társadalmakban a rendőri intézkedésekről szóló ajánlások, 2008-ban az új megközelítést jelentő bolzanói ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban, valamint a 2012-ben megjelent ljubljana-i irányelvek a sokszínű társadalmak integrációjáról említhető. A nemzeti kisebbségi főbiztosok munkái nagymértékben hozzájárultak az EBESZ-dokumentumok kisebbségvédelmi rendelkezéseinek pontosabb értelmezéséhez és alkalmazásához, ezért méltán remélhettük, hogy a nemzeti kisebbségek hatékony védelme érdekében az emberi jogi dimenzió fokozatosan és egyre mélyebben át fogja hatni a főbiztos ajánlásait a jövőben is. Függetlenül attól, hogy az EBESZ politikai szervezet, a főbiztos ajánlásai pedig *soft-law* jellegű megfogalmazások, az ajánlások mindig hatással voltak és vélhetően lesznek is az EBESZ-tagállamok kisebbségpolitikájára. Fontos azt is kiemelni, hogy több EBESZ-tagállam a Keretegyezményt, valamint a Nyelvi Kartát is ratifikálta.

---

13 Vizi, 2009: 206.

A fentiekből is megállapítható, hogy a kisebbségvédelem rögzös útja, amelyet bejárt ez elmúlt fél évszázadban hogyan hatotta át a nemzetközi szervezeteket – kisebb vagy nagyobb mértékben – valamint, hogy a kisebbségvédelem terén ezek a nemzetközi szereplők milyen hatást gyakoroltak egymásra. A nemzeti kisebbségek jogainak védelme vonatkozásában elmondható, hogy a sor végén az Európai Unió áll, annak ellenére, hogy néha némi fény megcsillan az alagút végén, ahogyan azt az Európai Parlament 2015. évi alapjogi jelentésében is láttuk.

5. Irodalomjegyzék

1. 1201 (1993)-as Ajánlás, 1993. február 1-jén elfogadott szöveg, EREC1201. WP. 1403-1/2/93-17-E. Elérhető: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15235&lang=en> (Utolsó letöltés ideje: 2016. október 31.)
2. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája. CETS no. 148 Elérhető: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/text-charter/Charter/Charter_hu.pdf (Utolsó elérés: 2016. október 31.)
In: Magyar Közlöny, no. 34, 1999.
3. Az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Egységokmánya Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól. A/RES/47/135. <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/203> illetve az eredeti dokumentum elérhető: <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r135.htm> (Utolsó letöltés ideje: 2016. október 31.)
4. Az Európai Unió Alapjogi Kartája. 12016P/TXT HL C 202., 2016.6.7., 389—405. Elérhető: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0389.01.HUN&toc=OJ:C:2016:202:FULL (Utolsó elérés: 2016. október 31.)
5. Az Európai Unióról szóló szerződés. 12016ME/TXT HL C 202., 2016.6.7., 1—388. Elérhető: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/>

- HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.HUN&-toc=OJ:C:2016:202:FULL (Utolsó elérés: 2016. október 31.)
6. Bozeni/bolzanói ajánlások a nemzeti kisebbségekről az államközi kapcsolatokban. Elérhető: <http://kisebbségkutato.tk.mta.hu/uploads/files/archive/94.pdf> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)
  7. Jelentés az alapvető jogok helyzetéről az Európai Unióban (2013–2014) PE 546.782v02-00 Elérhető: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2015-0230+0+DOC+XML+V0//HU> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)
  8. Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről. ETS No. 157 Elérhető: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007cdac> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)
  9. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. No. 14668 Elérhető: <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf> (Utolsó elérés: 2016. október 31.)
  10. Vizi Balázs: Biztonságpolitikai érdekek és kisebbségvédelem a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos bozeni ajánlásaiban. In: Kántor Zoltán – Majtényi Balázs – Szarka László – Tóth Norbert – Vizi Balázs (szerk.) (2009): Etnopolitikai modellek a gyakorlatban. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2009.